



# ЗУБР- ВОЛОДАР ЛІСУ

## ЧАСТИНА II



## ПОХОДЖЕННЯ ЗУБРІВ

Зубр є одним з найстаріших сучасних видів ссавців на Землі. Їхній зовнішній вигляд не надто змінився з тих пір, коли вони, разом з величезними мамонтами, носорогами, волохатими і потужними шаблезубими тиграми, населяли майже всю Європу.

Рід *Bison* сформувався в районах Південної Азії (теперішня територія Індії), де знайшли рештки його предка – *Probison dehmi*, з кінця пліоцену (приблизно 1,5 млн років тому).

Прямий предок сучасного зубра, так званий **зубр Хіггса**, як вид існував 120 тисяч років тому і виник унаслідок схрещування самця первісного зубра (*Bison priscus*) і самки тура (*Bos primigenius*). Це підтвердили генетичні дослідження: у сучасних зубрів 90 % генів успадковані від первісного зубра і 10 % – від тура.

З дольодовикових часів первісний зубр був потужною жуйною твариною, яка жила стадами до декількох сотень особин. Ці тварини населяли степи, де в основному харчувалися травою. Взимку вигрібали корм з-під снігу або обгризали кущі. Дорослі особини первісного зубра досягали 2 м у висоту і 3 м у довжину. Самці могли важити до 2,5 т. Потужні м'язи спини і холки утримували голову, яку увінчували два роги завдовжки з метр. Відстань між кінцями рогів сягала 180 см.





*Bison bison*

## МАНДРІВКИ ПРЕДКІВ РОДУ *BISON*

За відсутності природних хижаків, стада первісних зубрів поширювалися в помірній зоні Європи та Азії. Ймовірно, саме перенаселення було причиною мандрівок частини особин далі на схід – по Беринговому перешийку (смуга землі, яка з'явилася між континентами під час льодовикового періоду, коли знизився рівень води в океанах) до Північної Америки, що дало початок популяції бізона. Бізонів поділяють на два підвиди: бізон рівнинний (*Bison bison bison*) і бізон атабаський (*Bison bison athabascae*).

Коли льодовики в Європі зникли і на їхньому місці виростили ліси, представники роду *Bison* почали мандрувати на захід. З часом, через кілька проміжних форм, з'явився вид сучасного зубра (*Bison bonasus*). Під час цього розширення ареалу в околицях Кавказу виділилася група особин, що дала початок підвиду кавказького зубра (*Bison bonasus caucasicus*).



Живе в Європі



*Bison bonasus*

Живе в Північній Америці



*Bison bison bison*

## ВІДМІННІСТЬ МІЖ ЗУБРОМ І БІЗОНОМ

Зубр (живе в Європі) і бізон (поширений у Північній Америці) – два різних види, що належать до одного роду *Bison*. Вони мають спільного предка, з якого в процесі еволюції виокремилися два види. Зубр пристосований до життя в лісах і лісостепу Європи, а бізон – в преріях Північної Америки. Крім того, будова їхнього тіла має певні відмінності. Бізон, завдяки потужному волосяному покриву передньої частини тіла, виглядає більшим, ніж зубр, але задня частина його тулуба – нижча й менша. Роги в бізона коротші й тонші біля основи і сильно вигнуті, а ніс більш випуклий.

Бізон атабаський (*Bison bison athabascae*)



Бізон рівнинний (*Bison bison bison*)





## ОХОРОНА ЗУБРА СЬОГОДНІ Й У МАЙБУТНЬОМУ

Попри успіхи у відтворенні популяції зубра в Україні та світі, його досі занесено до національної Червоної книги (зі статусом „зниклий у природі” вид) та низки міждержавних угод європейського та світового рівня.

Зубр і далі потребує нашої опіки. Екосистеми європейського континенту вже значно трансформовані. Можливість біологічної саморегуляції та природного перебігу процесів є дуже обмеженою і ймовірно тільки в межах невеликої частини Європи. Навряд чи варто очікувати, що збереження виду, який має настільки значні вимоги до середовища існування і водночас настільки залежить від людини, хоча б із точки зору загроз, пов'язаних зі збереженням його генетичної мінливості, станеться лише за умови охорони його оселищ.

В Європі вже важко знайти великі лісові комплекси, які могли б повністю задовольнити апетити навіть малого стада зубрів. Дорослий зубр щоденно з'їдає до 45 кг рослинної маси. Як і кожна жива істота, він насамперед поїдає найбільш поживне і доступне. А в сучасному світі найчастіше це – рослини на сільськогосподарських угіддях. Тому виникають конфлікти між селянами і природоохоронцями.

Головними загрозами в масштабі виду є, насамперед, невелика загальна чисельність зубрів, високий ступінь інбридингу (близькоспорідненого схрещування), який призводить до низької генетичної мінливості, слабкого імунітету до хвороб, а також відсутність охоронного статусу в багатьох країнах Європи.

## БЕРЕЖІМО ЗУБРІВ!

Найбільшого у Європі наземного ссавця у кінці 1920-х років оголосили вимерлим у дикій природі, але після активних заходів щодо його реінтродукції протягом останніх 60 років нащадки маленького стада знову займають відповідну нішу серед представників європейської фауни.

У Червоному списку Міжнародної спілки охорони природи зубр тривалий час належав до категорії „загрожений”. Але останні тенденції розвитку популяції показали щорічне збільшення приблизно на 15 %. На основі цього зубра занесли до категорії „вразливий” вид. Однак його світова популяція і досі є невеликою, зокрема, меншою, ніж популяція чорного носорога в Африці.

Природоохоронці вважають зубра „парасольковим” видом. Його добробут забезпечує сприятливе середовище існування для багатьох інших тварин, зокрема лося, вовка чи рисі, а також різних птахів і безхребетних.

Природна смертність серед зубрів невисока, та й площа придатних біотопів, які для них важливі, – значна. П'ять зубрів на 1 000 га землі вважається оптимальною щільністю.

Зубр є надто важливим і цінним видом, щоб в його охороні керуватися тільки сентиментами. Думаймо свідомо та відповідально про майбутнє цих тварин.

Зубр водночас є найкращим зразком того, як людина може знищити природу, і того, як може їй допомогти. Людина врятувала цей унікальний вид фактично в останню хвилину. І добре про це пам'ятає, оточуючи цього володаря лісів надзвичайною увагою.

**Башта Андрій-Тарас Вікторович,**  
старший науковий співробітник  
Інституту екології Карпат НАН України,  
кандидат біологічних наук

